

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

BACHELOROPPGAVE

Studieprogram: M-LEKTOR	Vårsemesteret, 2023
Forfatter: Levi Hestad Svenningsen	
Veileder: Tyson Ashley Retz	
Tittel på bacheloroppgaven: Danmark-Norge under den store nordiske krig: Årsakene bak og deres implikasjoner	
Engelsk tittel: Denmark-Norway in the great northern war: reasons and their implications	
Emneord: Den store nordiske krig, Danmark-Norge, samarbeid, forsyninger, dømmekraft og ubesluttsomhet.	Antall ord: 7454 Antall vedlegg/annet: 0 Stavanger, 15.05.2023

Innhold

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA	1
1. Introduksjon	3
1.1 Problemstilling og avgrensing.....	3
1.2 Forskningsstatus	4
1.3 Metode.....	5
2. Manglende samarbeid.....	6
2.1 Samarbeidet mellom unionspartnerne i Sør-Sverige	6
2.2 Samarbeid i Nord-Tyskland.....	7
2.3 russisk og dansk samarbeid faller sammen	8
2.4 Konklusjon til samarbeidet.....	10
3. Forsyningsproblemer	10
3.1 Forsyningsproblemer i den norske hæren 1709	11
3.2 Nasjonale inngrep	12
3.3 På den norske fronten	13
3.4 Problemer under forsvaret i 1718.....	14
4. Dårlig dømmekraft og manglende besluttsomhet.....	16
4.1 Holstein-Gottorp og Frederik IV	16
4.2 Barthold Heinrich von Lützow	18
5. Oppsummering og konklusjon.....	20
Kilder og Litteratur	21

Danmark-Norge under den store nordiske krig: Årsakene bak og deres implikasjoner

1. Introduksjon

Den store nordiske krig var krigen som gjorde slutt på Sveriges stormaktstid og ga posisjonen som stormakt i Østersjøområdet over til det russiske imperiet. Det var også en krig hvor rundt 30 tusen norske liv gikk tapt, og for å sette det i perspektiv så var det rundt 10 tusen nordmenn som omkom i 2. verdenskrig hvor Norge hadde en betraktelig større befolkning. Allikevel er det en konflikt som mange ikke har mye kjennskap til i dag. Dette burde absolutt ikke være tilfelle, for det er ikke mange andre konflikter som har hatt like mye å si for Nordens historie, og Skandinavia spesielt kunne ha utviklet seg helt annerledes. Det er fra en norsk synsvinkel jeg vil se på dette i min bacheloroppgave. Hvis man skal ta for seg Norge i denne perioden, er det også nødvendig å involvere Danmark, for den dansk-norske unionen sto fortsatt sterkt, og mange av de norske operasjonene ble satt i gang fra det danske kongehuset.

1.1 Problemstilling og avgrensning

Det som blir tydelig når man ser på Danmark-Norge i denne konflikten, er alle de mislykkede operasjonene unionspartnerne foretok, selv om sluttsituasjonen i krigen kan sies å ha vært gunstig for dem. Det var stadige forsøk på invasjoner av Sverige og andre områder som falt sammen av ulike grunner. Til og med i de hendelsene man kan si Danmark-Norge kom seirende ut fra, er det problemer og situasjoner som negativt påvirket både militæret og landene generelt. Det var også mange store muligheter som ikke ble tatt i bruk. Bakgrunnen for dette er det jeg ønsker å utforske i min oppgave, hvor min problemstilling blir som følger:

Hva var de mest sentrale årsakene bak Danmark-Norges mislykkede operasjoner og ubrukte muligheter i Den store nordiske krig?

Denne problemstillingen er ganske vid, så derfor har jeg sett meg nødt til å snevre inn på hva den skal omhandle. Derfor har jeg pekt ut 3 faktorer som jeg mener spilte en stor rolle for krigens gang. Derfra skal jeg prøve å svare på 2 forskningsspørsmål relatert til disse faktorene. *Hva var bakgrunnen for disse faktorene, og hvordan kunne situasjonene spilt seg ut annerledes hvis problemene ble løst eller håndtert på en bedre måte?*

Med dette som utgangspunkt har jeg avgrenset oppgaven min til hovedsakelig å dreie seg om de årene krigen fant sted. Dette vil si tidsrommet 1700-1721. I enkelte tilfeller trekker jeg noen tråder til hendelser som fant sted utenfor dette tidsrommet, men bare hvis de har hatt en spesifikk påvirkning på noe jeg argumenterer for relatert til krigen. Jeg har hovedsakelig satt søkelys på operasjoner som involverte Danmark-Norge.

1.2 Forskningsstatus

I anledning 300-årsdagen til Karl XIIIs død (2018), ble det arrangert en historikerkonferanse på det norske forsvarsmuseet i Halden, hvilken ga et godt innblikk i hva moderne historikere diskuterer rundt Den store nordiske krigen. Noe som ble lagt vekt på der var de motsigende perspektivene de forskjellige skandinaviske landene har hatt på krigens gang. Fra mange svenske perspektiver og mye eldre forskning er det ofte den eneveldige, uegnete kong Fredrik IV som får skylden for mange av de dansk-norske nederlagene i krigen. Dette er noe flere danske og norske historikere har motstridende teorier om.¹ Dette er blant det jeg vil undersøke nærmere gjennom min problemstilling. For eksempel er det flere historikere som har stilt spørsmål til Fredriks IVs beslutning om å ikke invadere Sverige i 1716, og disse mener en slik invasjon ville ledet til en overbevisende dansk-norsk seier.

Forskning på dette temaet ser ut til å bygge videre på noen få historikers arbeid på 1800- og tidlig 1900-tallet. Med dette sikter jeg til historikere som danske Edvard Holm som ga ut verket *Danmark-Norges indre Historie under Enevælden fra 1660 til 1720* i 1885 som synes til å ha vært en viktig grunnstein for Dansk-Norsk statsforskning i perioden den store nordiske krig finner sted. Han var blant annet den første danske historikeren til å ta opp Norges rolle i unionen mer på lik linje med Danmark. En annen tidligere historiker som er blitt sitert mye er norske Johannes Schjøtz med sitt verk *Elleveårskrigens militære historie: avslutningen av den store nordiske krig* gitt ut i 1936, som synes til å være det tidligste verket med grundige beskrivelser og forskning rundt de militære og økonomiske forholdene i Norge under unionen. Han argumenterte blant annet for at det dårlige utgangspunktet til Norge var en av hovedgrunnene bak deres dårlige prestinger.

Nyere forskning rundt Den store nordiske krig innehar hovedsakelig menneskelige og kulturellhistoriske perspektiver. Med dette viser jeg til artikler som *The Consolation of*

---

¹ Joakim Scherp, "Perspektiver på Den store nordiske krig 1700—1721. 300 år etter Carl XIIIs fall," Karolinska förbundets årbok 2020 (2020), 2, <https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1593157&dswid=1941>

Soldiers: religious life in the Swedish army during the Great Northern War av David Gudmundsson som gir et godt innblikk i deler av soldatenes liv under krigen, eller artikler som *Et lille bidrag til den store nordiske krig* av Erik Kulavig som tar opp kulturelle forskjeller og drivkrefter bak krigens gang. Jeg har derimot besluttet at det er vanskelig å vurdere hvor stor påvirkning kulturelle årsaker hadde i forhold til en slik problemstilling jeg har tatt for meg, og derfor har jeg valgt å heller fokusere på andre årsaker. Jeg har også holdt meg til materiale skrevet av norske og danske historikere. Dette gjør jeg hovedsakelig på bakgrunn av at disse gir de mest detaljerte dansk-norske perspektivene. Det er heller ikke mange internasjonale som ser ut til å ha tatt for seg dette temaet. På dette feltet finnes det ulike tolkninger og synspunkter fra forskjellige historikere. Det er også mer fokus på å forstå situasjonene. Som eksempel vil jeg nevne en av de fremste danske historikerne som tar for seg styret til Frederik IV, Michael Bregnsbo som diskuterer de ubrukte mulighetene til Danmark-Norge, men han legger mer vekt på å forstå hvorfor disse ikke finner sted. Han påstår blant annet at det var en fattet beslutning fra danskekongen som stoppet det dansk-russiske felttoget i 1716. I historiografien fra danske og norske historikere er det også blitt lagt mer vekt på sjøhelten Peter Wessel Tordenskjold, som et stort lyspunkt for unionen under krigen.² Med dette i tankene har jeg formulert problemstillingen min slik jeg presenterte tidligere. I tillegg til det som historikere som Bregnsbo legger vekt på, vil jeg også prøve å se på hvordan de ubrukte mulighetene kunne spilt seg ut hvis de faktisk hadde blitt utnyttet.

1.3 Metode

Jeg har valgt og lest kilder med min problemstilling i tankene og sett etter mulige utfordringer som hemmet Danmark-Norges krigsutøvelse. For å gjøre dette har jeg først og fremst satt søkelys på operasjonene unionen kom seg verst ut av, og hvor store muligheter ikke ble utnyttet. Det er spesielt noen få sentrale årsaker som har pekt seg ut når jeg har lest gjennom kildemateriale, og derfor har jeg valgt å gå inn på disse her i min oppgave. Faktorene jeg sikter til her er mangel på samhandling og samarbeid mellom alliansepartnerne og innenfor unionen, mangel på viktige forsyninger og dårlig håndtering av dem og manglende besluttsomhet og dømmekraft fra de autoritære figurene. Disse årsaken henger også sammen og leder inn hverandre i mange tilfeller.

Dette skal være en kvalitativ teoretisk analyse, men jeg har også tatt i bruk noen primærkilder for å gi en mer selvstendig analyse av hendelsene. Med dette mener jeg at jeg kommer til å ta

---

² Scherp, "perspektiver," 1-2.

for meg hver av disse faktorene og gjøre rede for hvorfor jeg mener disse var meget sentrale. Dette gjør jeg ved å trekke fram hendelser, handlinger og steder hvor disse faktorene spilte inn, og begrunne hvorfor disse spilte en stor rolle i forhold til hvordan operasjoner spilte seg ut. Derfra reflekterer jeg også over hvordan noen av disse eksemplene jeg tar opp kunne spilt seg ut hvis problemene ble løst eller ikke fantes.

2. Manglende samarbeid

Samarbeid er vanligvis en nøkkelfaktor når forskjellige parter går inn i en krig på samme side. Hvis det mangler, kan motstanderne utnytte det og ta i bruk splitt og hersk-teknikker, som har blitt brukt utallige ganger i slike situasjoner. Dette var noe som skjedde i Den store nordiske krig i mange tilfeller. Flere av de allierte maktene opererte for det meste etter egne, selvhevdende mål, selv om de gikk inn i krigen med et felles mål: å gjøre slutt på Sveriges overmakt i Østersjøområdet. Dette synes jeg er en meget sentral grunn til at mange av de danske operasjonene gikk meget dårlig. Det viser seg spesielt fram hvis man ser på operasjonene hvor samarbeid faktisk fant sted og sammenlikner dem med operasjoner hvor det var lite eller intet samarbeid. I denne delen har Frode Lindgjerdet's *Norge og Den store nordiske krig*, samt Ståle Dyrvik's *Danmark-Norge truede tvillingriker* bidratt til en god forståelse og tolkning av handlinger som ble gjort.

2.1 Samarbeidet mellom unionspartnerne i Sør-Sverige

Danskenes invasjonforsøk i Skåne er et tydelig eksempel på hvordan dårlig samarbeid ødelegger en operasjon. I denne mislykkede offensiven gikk 14-15 tusen danske soldater i land i Skåne uten problemer. Forutsetningen for dansk suksess med å ta tilbake dette tapte landområdet var kanskje bedre enn de noen gang hadde vært.³ En sterk hær med en stor, solid flåte i ryggen, samt at svenskenes styrker var splittet og at området i utgangspunktet var ganske ubevoktet. De blir likevel slått av en raskt rekruttert svensk hær etter å ha oppnådd lite i området.⁴ Flere faktorer spilte inn her, men manglende samarbeid var sentralt. Som Frode Lindgjerdet beskriver, så var det beordret at Norge skulle stille med styrker til å bistå i invasjonen av Sverige, men ingen kombinerte angrep fra norske og danske styrker fant sted. Etter at danskene ble slått ut av Skåne, var nordmennene klare for å sette i gang et felttog i

---

³ Frode Lindgjerdet, *Norge og Den store nordiske krig* (Skallestad: Ares Forlag AS, 2016), 55.

⁴ Ståle Dyrvik, *Danmark-Norge bind 3: Truede tvillingriker 1648-1720* (Oslo: Universitetsforlaget, 1998), 350.

Bohuslän, og danskene lovet dem støtte. Denne støtten fikk de ikke, og dermed fikk ikke det norske felttoget utrettet stort.⁵ Her ser vi to hendelser hvor samarbeid ikke fant sted. Unionspartnerne stilte hver for seg og alene i møte med svenskene. Dette skyldes nok et mangfold av faktorer. Noe som kommer fram i boka *Norge i dansketiden* er hvor mye uenighet og misforståelser som oppstod mellom norske og danske kommandører samt gjennom offisielle ordrer fra de danske styresmaktene. Frederik IV forventet hjelp fra norske styrker i angrepet i Skåne og kommanderte et innrykk i Bohuslän. Generalløytnant Hans Ernst Tritschler fulgte ikke denne ordren og demobiliserte de norske troppene uten kongelig godkjenning. Dette ble begrunnet med utilstrekkelige forsyninger, noe som jeg skal komme videre inn på senere i oppgaven.⁶

Her ser vi en viktig del av bakgrunnen for disse fiaskoene. De forskjellige leddene i Danmark-Norges militære ser ut til å ha strevd mye med kommunikasjon og samhandling. Frederik IV tok ikke rapportene om de dårlige forholdene til den norske hæren på alvor, og han forventet at nordmennene skulle komme dem til unnsetning uansett, samtidig som general Tritschler ikke fulgte ordren fra danskekongen. Uenigheten her var sannsynligvis hovedgrunnen til hvorfor samarbeidet ikke fant sted. Det kan også være at selve kommunikasjonen var vanskelig. Meldinger fram og tilbake mellom København og den norske hæren tok ofte lang tid. Akkurat dette kom nok også inn i bildet under nordmennenes felttog i Bohuslän. Disse beskjedene, som gikk fram og tilbake, utsatte felttoget mye lengre enn nødvendig og gjorde at svenskene fikk god mulighet til å få greie på den norske planen og forberede forsvaret sitt i området. Dette viser muligens hvordan unionen fungerte dårlig som enhet når det kom til militære aksjoner. Når danskene ga løfter om hjelp for så å trekke dem tilbake igjen, er også det et tegn på ubesluttetshet hos styresmaktene, noe jeg kommer tilbake til i en annen del av oppgaven.

2.2 Samarbeid i Nord-Tyskland

Det var derimot noen instanser hvor samarbeid fant sted, og der ser vi et helt annet resultat. Et godt eksempel er de alliertes angrep og beleiring av de svenske besittelsene i Nord-Tyskland. Danskene hadde samlet en invasjonstyrke på 19 tusen mann i Holstein, og deres plan var å beleire de tysk-svenske byene. Invasjonen ble utsatt grunnet det store pestutbruddet som

---

⁵ Lindgjerdet, *Norge*, 56.

⁶ Sverre Bagge og Knut Mykland, *Norge i dansketiden* (Oslo: Cappelens, 1987), 206.

herjet rundt i Øst- og Nord-Europa i 1711.⁷ Operasjonen ble derimot startet opp igjen i 1712, men nå med hjelp fra allierte styrker fra Russland og Sachsen-Polen. De tre maktene ble enige om at danskene skulle konsentrere seg om Bremen-Verden mens de to andre styrkene skulle gå mot Rügen og Stralsund. Danskene klarte å ta over noen viktige festninger i områdene, men ble slått i et overlegent slag da den svenske general Magnus Stenbock kom i land med 20 tusen svenske soldater. Dette stoppet derimot ikke de allierte styrkene som samlet seg og omringet svenskene gjennom slutten av 1712 og utover i 1713. Stenbock og hele den svenske hæren overga seg i mai 1713.⁸ Hvis man sammenligner denne episoden med det danske Skåneangrepet i 1710, kan man se hvor viktig rolle samarbeidet spilte. I Skåne gikk danskene inn alene med gode forutsetninger, men ble slått tilbake ved første slag. I Nord-Tyskland er ikke forutsetningene for suksess like store, blant annet grunnet det nylige pestutbruddet som herjet i Danmark.⁹ Derimot, gjennom alliert samhandling, klarte de å beseire svenskene i området. I denne operasjonen led danskene et stort nederlag i slaget med Magnus Stenbock, men i motsetning til slaget i Skåne falt ikke operasjonen her sammen etter det ene nederlaget.

2.3 russisk og dansk samarbeid faller sammen

I 1716 prøvde danskene igjen å få i gang et angrep i Skåne, denne gangen med russisk hjelp, men samarbeidet falt sammen og ingen invasjon fant sted. I juli 1716 hadde 30 russiske bataljoner og en dansk hær på 24 tusen mann (70 tusen mann totalt) samlet seg på Sjælland med mål om å angripe Sør-Sverige.¹⁰ Da var det også gitt et løfte fra August II av Sachsen-Polen om å stille med tropper, men dette hadde verken Frederik IV eller Russlands tsar Peter den store mye tillit til.¹¹ En slik invasjonsstyrke kunne trolig utrettet mye på det ganske krigstrøtte Sverige de sto ovenfor, men av flere grunner fant ikke angrepet sted. Som nevnt i introduksjonen er det flere historikere som hevder at dette angrepet kunne ha blitt en avgjørende handling i krigen, og de stiller spørsmål ved hvorfor Fredrik IV besluttet å avlyse hele operasjonen.¹² Det er naturlig å legge noe av skylda på danskekongen for at det falt sammen, og en av grunnene han selv trakk fram var at han ikke ville ha så mange russiske soldater på dansk jord.¹³ Et slikt utsagn vil nok ikke ha gitt tsar Peter av Russland noen god motivasjon for å fortsette angrepet. Det er også tydelig at flere i høye posisjoner var positivt

---

⁷ Dyrvik, *Truede tvillingriker*, 352.

⁸ Dyrvik, *Truede tvillingriker*, 353.

⁹ «Pestarkivet 1711,» Hentet 28. april 2023 fra <https://kbharkiv.dk/udforsk/perler-i-arkivet/pestarkivet-1711/>.

¹⁰ Lindgjerdet, *Norge*, 121.

¹¹ Edward Holm, «Studier til Den store nordiske Krigs historie,» *Historisk Tidsskrift*, 5 (1882): 1, <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54369>

¹² Scherp, «Perspektiver,» 2.

¹³ Lindgjerdet, *Norge*, 121.

innstilt mot et sterkt samarbeid med russerne. Ditlev Vibe snakker positivt om et russisk samarbeid og om tsaren selv.¹⁴

Med bakgrunn i dette kan det påstås at det var Frederik IV var på den danske siden ansvarlig for at samarbeidet faller sammen, da viktige menn i hans styre var for en fortsettelse av den russiske alliansen. Derimot som Michael Bregnsbo legger vekt på, er det viktig å prøve å forstå hvorfor denne beslutningen ble tatt. Bregnsbo uttalte at danskekongen med vilje saboterte angrepet fordi han var bekymret for hvor mye makt russerne hadde begynt å få i området.¹⁵ Dette kan være en logisk forklaring på bakgrunn av de nylige russiske okkuperingene i Finland og de baltiske områdene. Derfra må man derimot stille spørsmål til hvorfor operasjonen da går så langt som å samle styrkene klar for angrep til å begynne med, hvis Frederik hadde tenkt å sabotere det? Jeg får et hint i tilfeller av at Bregnsbo prøver litt for hardt å sette Danmark og det danske styre i bedre lys enn det fortjener. Dette får jeg et hint av blant annet i introduksjonen hans til *The rise and fall of the danish empire* hvor han setter det danske imperiet i samme lys som det romerske imperiet og snakker opp deres historiske makt.¹⁶ Derfor får jeg en antydning om at Bregnsbo muligens prøver å legitimere den danske kongen i større grad enn han fortjener.

Det kan også påstås at Peter den store også kan klandres i like stor grad for at samarbeidet brøt sammen. Tsaren hadde tvil om deres styrke var mektig nok til å beseire Karl XII, som han hadde dyp respekt for som militær leder. Tsaren bar også nag mot danskekongen for at russiske styrker ikke deltok like mye i okupasjonen av de nordtyske regionene tidligere samme år.¹⁷ Her ser vi at alliansepartnerne ikke klarte å samarbeide fordi de var for opptatt av egne interesser. Dette stopper muligens et angrep som ville knust et Sverige som fortsatt ikke hadde kommet seg tilbake fra det pågående felttoget i Norge.

---

¹⁴ Edward Holm, red. *En samtidig skildring af den store nordiske krig* (København: Græbes Bogtrykkeri, 1896), 18.

¹⁵ Scherp, *perspektiver*, 2.

¹⁶ Michael Bregnsbo og Kurt Villads Jensen, *The Rise and Fall of the Danish Empire* (Cham: Springer, 2022), 1-2.

¹⁷ Lindgjerdet, *Norge*, 121.

2.4 Konklusjon til samarbeidet

Ut fra disse eksemplene vil jeg påstå at under Den store nordiske krig trengte dansk-norske styrker å samhandle med allierte for å kunne gjennomføre offensiver. Vi ser både i den danske Skåneinvasjonen og det norske Bohuslänfelttoget at partene for seg selv ble slått raskt tilbake. Det aksjonen i Nord-Tyskland viser er hvordan et alliert samarbeid gjorde danskene kapable til å fortsette inngrepet selv etter et stort nederlag. De klarte å samle sine falne styrker med den russiske og saksiske hjelpen, og de vant en langtrukken kamp mot den svenske hæren. Derimot klarte ikke de allierte maktene og holde dette samarbeidet gående når det kom til å samle styrker for å angripe Sverige. Det var derimot mange grunner til hvorfor hvert av disse samarbeidsforsøkene falt sammen. Det framgår blant annet at landslederne i koalisjonslandene var mer opptatt av egne interesser enn å fremme målet koalisjonen formet seg rundt, og dette mener jeg er en sentral faktor som førte til utfallet i mange av disse operasjonene.

Man kan påstå at dette utsagnet er overfladisk. Selvfølgelig gir det høyere sannsynlighet for seier når flere parter går sammen og samler en stor styrke. Jeg vil derimot si at det fortsatt er et sentralt punkt å ta opp når det kommer til denne krigen, siden svenskene hadde vist gjentatte ganger tidligere at størrelsen på hærene ikke alltid var noe stort problem for dem. De var i stand til å beseire hærer som var betraktelig større enn deres egen. Som eksempel kan jeg nevne deres seier i Narva (dagens Estland) i 1700 hvor de overvant en tre ganger så stor russisk hær og slo tilbake en annen overlegen saksisk hær. Dette oppnådde de hovedsakelig gjennom god trening, disiplin og ledelse.¹⁸

3. Forsyningsproblemer

For å utføre felttog er det viktig å ha en tilstrekkelig mengde forsyninger. Som generalløytnant Hans Ernst Tritschler (kommanderende general for den norske hær 1708-1710) beskrev det: «at voris folk altid har magen fuld, eller blive de siug og regimenterne ruineres».¹⁹ Hvis det er noe som kommer fram i alt av kilder fra Den store nordiske krig, er det at forsyningssituasjonen ofte var mangelfull. Hvis dette var tilfelle, var det nok sjeldent at soldatene hadde magen full. Dette ble ofte et tema i de norske operasjonene, så det tyder på at

---

¹⁸ Lindgjerdet, *Norge*, 16.

¹⁹ Hans Ernst Tritschler sitert i Bagge og Mykland, *Dansketiden*, 206.

norske soldater kanskje var blant de som slet mest med. For eksempel, hvis det var saken, hadde det store konsekvenser for hærens effektivitet og hvor stridsklare soldatene var, og jeg vil påstå at dette var en viktig faktor som preget norske prestasjoner under krigen. Sverre Bagge og Knut Mykland i *Norge i dansketiden* har her gitt meg god innsikt på de økonomiske forholdene Danmark-Norge befant seg i under krigen.

3.1 Forsyningsproblemer i den norske hæren 1709

Som nevnt tidligere så var forsyningssituasjonen i operasjonene i 1709-1710 meget redusert. Istedenfor å gjennomføre et angrep i Bohuslän, beordret av Frederik VI, besluttet kommandør Tritschler å demobilisere hæren i slutten av 1709. Dette ble gjort grunnet store mangler på mat og utstyr i hæren. Noen avdelinger ble oppløst fordi de nesten var helt uten klær. De var også stor mangel på mat. Det var meget lite korn, og kjøtt manglet helt. I noen avdelinger fikk soldater penger istedenfor mat, men det var ikke til mye nytte for dem i deres situasjon.²⁰ Med denne informasjonen kan man godt se hvorfor Tritschler tok sin beslutning. Å gå inn i strid med en såpass stor mangel på ekstremt nødvendige forsyninger, kunne ha hatt ekstreme følger for det norske militæret, så det går an å si at denne demobiliseringen rett og slett var nødvendig. Hvis forsyningssituasjonen hadde vært bedre, kunne et kombinert angrep ha knust svenskene. De slet allerede sterkt med å samle styrker nok til å motstå den danske landgangen og klarte så vidt å slå dem i et jevnt slag.²¹ Derfor er det mulig å påstå at et kombinert angrep fra 2 fronter kunne ledet til en umulig situasjon for svenskene å motstå, og det kunne ha tvunget fram en retrett. Dermed ville hele området gått over til dansk kontroll og gitt dem et stort fotfeste for videre operasjoner.

For å forstå hvorfor ressursituasjonen til den norske hæren var så mangelfull, er det nødvendig å se på omstendighetene i den dansk-norske stat og hvordan den fungerte. Som jeg vil nevne senere i denne delen, var Danmark-Norges militære budsjett ikke tilstrekkelig til å utføre deres ønskede krigshandlinger. Dette preget spesielt Norge som bare hadde 102 tusen riksdalere som skulle dekke deres militære utgifter i 1671. Dette budsjettet holdt ikke da det brøt ut krig, spesielt når det tydeliggjøres at det meste av Norges budsjett ble brukt til formål i Danmark.²² Hvis man antar da at det var et lignende system under den store nordiske krig, er det ikke vanskelig å forstå hvorfor den norske hær ikke hadde tilstrekkelig ressurser til å dekke deres behov. Dette er noe usikkert fordi det er vanskelig å regne ut nasjonalbudsjetter

---

²⁰ Bagge og Mykland, *Dansketiden*, 206.

²¹ Lindgjerdet, *Norge*, 55.

²² Bagge og Mykland, *Dansketiden*, 205.

for Norge på denne tiden.²³ Det er derimot ikke mye som tyder på at situasjonen utviklet seg mye positivt i etterkant av krigen på 1670-tallet.²⁴

Norge produserte heller ikke tilstrekkelige ressurser til en hær i inngangen til krigen i 1709. Ifølge Johannes Schiøtz var avlingsdyrkingen i Norge svak og bare i stand til å gi korn og hvete til rundt halvparten av Norges befolkning, og derfor måtte mye importeres. Norsk industri var også ikke kraftig nok til å produsere utstyr til å ruste opp norske soldater. Norge manglet markeder for industrivarer og bønder drev mye med selvproduksjon etter egne behov. Schiøtz nevner dette som en av hovedgrunnene bak at den norske hæren ikke var operasjonsdyktig i 1709.²⁵

Det går også an å ta opp den manglende myndigheten til norske hærførere. Norske generaler hadde ikke mye makt i starten av krigen bortsett fra å følge kommandoene til det danske styret. Kommandører hadde heller ikke noe makt over sivile. Alle ordrer om avgivelse involvert sivile måtte gå gjennom Slottsloven. Småsaker skulle også bli oppgjort av Slottsloven og de hadde i tillegg oppgaven om å vurdere hva norske krevde av forsyninger.²⁶ Dette vil si at i det tilfelle norske bønder hadde mat å utlevere, som det var tydelig at mange ikke hadde, så hadde ikke norske generaler myndighet til å beordre dem om det.

3.2 Nasjonale inngrep

Denne mangelen på forsyninger i 1709 startet også en prosess som skulle skape urolighet over hele landet. Etter fiaskoene i Sør-Sverige, ble det gjort flere grep for å få styr på unionens militære. Som det blir beskrevet av Ditlev Vibe til kong Fredrik IV, ble det holdt råd om forsyningssituasjonen i Norge og om prosessen for å erstatte utgåtte varer. «Die conferences wegen herstellung der verfallenen sachen, wurden fleissig gehalten, und Leuendahl so bald möglich nach Norwegen versandt».²⁷ Dette tolker jeg som at forsyningssituasjonen ble sett på som et stort problem og ble da en prioritert sak. Det kommer også fram her at General Tritschler ble erstattet av Waldemar Løvendal som leder for den norske krigføringen. Vibe

---

²³ Dyrvik, *Truede tvillingriker*, 369.

²⁴ Bagge og Mykland, *Dansketiden*, 205.

²⁵ Johannes Schiøtz, *Elleveårskrigen militærehistorie avslutningen av den store nordiske krig* (Oslo: Forsvarsdepartementet, 1936), 42-43.

²⁶ Schiøtz, *Elleveårskrigen*, 34-35.

²⁷ Holm, *Samtidig skildring*, 11.

presenterer det her på en slik måte at det er tydelig at å få Norge krigsklare var av stor viktighet.

De mislykkede operasjonene gjorde det også tydelig at riket trengte mer kapital for å støtte krigføringen sin. Rundt 1709 var Danmark-Norges militære budsjett på rundt 20 millioner riksdaler, men det var tydelig etter de feilende operasjonene i Sør-Sverige at dette ikke var nok. Det nødvendige tallet ble satt opp til rundt 35 millioner RDL.²⁸ Mange grep ble gjort for å sikre denne kapitalen. Embetsmenn og soldater fikk mindre (og i noen tilfeller ingen) lønn, og militære forsyninger ble ikke betalt for.²⁹ En økt skatt ble også innført.³⁰ Denne skatteleggingen gikk spesielt ut over norske bønder, som straks begynte å stritte imot. Opprørsgrupper ble startet over hele landet. Bønder på Jæren startet et opprør og hindret skatteopprekterne i området i å gjøre jobben sin. De hadde gjort «den ganske almue opprørisk», hvilket jeg tolker som at bøndene hadde fått med seg hele folket i å gjøre motstand.³¹ Slike opprør krevde det nok mye administrativ arbeidskraft å få kontroll over, spesielt når alle disse opprørerne skulle straffes. Som eksempel kan jeg nevne Nils Hvithovet, opprørsleder i Sogn, som i utgangspunktet ble dømt til døden og det ble rettet trusler om massetiltaler mot opprørske bønder. Det var også grupper av militærnektende som dukket opp.³² I 1714 ga kongen visestatholderen lov til å straffe opprørske bønder med henging uten rettsak.³³ Dette hendelsesløpet viser hvor skadelig forsynings situasjonen var for unionens krigføring. De høyere skattene var sannsynligvis nødvendige for å holde hærstyrkene krigsklare, men de hadde også mange negative konsekvenser. Blant annet gjorde det at borgerne var mye mer negativt innstilt til krigen og det gjorde dermed rekruttering av soldater til en vanskeligere prosess enn det allerede var.

3.3 På den norske fronten

Det dukket også opp flere tilfeller av forsyningsproblemer da fronten flyttet til norsk jord. I 1716, etter å ha vært utenlands i flere år, var Karl XII tilbake i Sverige. Han bestemte seg for at et innfall i Norge er neste mål i krigen. Fronten åpnet seg, og krigsaksjoner blir utført i flere deler av landet. Begge partene hadde oppturer og nedturer, og begge hadde egne problemer som påvirket krigføringen. Det er tydelig at norske forsyninger hemmet flere operasjoner. Et

---

²⁸ Dyrvik, *Truede tvillingriker*, 369.

²⁹ Dyrvik, *Truede tvillingriker*, 370.

³⁰ Bagge og Mykland, *Dansketiden*, 207.

³¹ Bagge og Mykland, *Dansketiden*, 207.

³² Trond Bjerås, «Legitimerende protester: Bondemotstandens rolle i eneveldets politiske kultur,» *Eneveldet før undergangen*, Red. Knut Dørum (Norge: Scandinavian Academic press, 2017), 16.

³³ 111

tydelig eksempel på dette er da generalløytnant Lützow ledet 6 tusen norske soldater i forfølgelsen av svenske styrker. De svenske styrkene, ledet av Karl XII selv, var nødt til å krysse elva Glomma på sin retrett. Dette ga nordmennene god mulighet til å stoppe dem i overfarten, men Lützow sitt angrep skjedde ikke før 2. mai da det bare var baktroppen igjen som krysset elva. Dette angrepet førte til lite suksess. Med den svenske hovedstyrken på den andre siden, kunne ikke Casper Schøller, lederen for dette spesifikke angrepet, risikere en egen kryssing av elva.³⁴ Lützow begrunnet sin passivitet i forfølgelsen av svenskene ved Glomma med en mangel på mat og artilleri som de hadde etterlatt seg i forfølgelsen.³⁵ Her ser vi igjen at forsyninger var det som stoppet et viktig angrep. Situasjonen her var derimot litt annerledes enn den var i 1709, for her hadde de norske styrkene forsyninger tilgjengelig, men de ble ikke prioritert når det kom til forfølgelsen av svenskene.

Hvis man tar i betraktning at denne svenske retretten var ledet av kongen selv, ville nok et suksessfullt angrep hatt stor påvirkning på resten av krigen. Kongens fangenskap og/eller død 2 år tidligere kunne ha satt en stopper for det pågående felttoget og også muligens hindret det fremtidige i 1718. Dette kan man påstå med bakgrunn i at Karl XII var en stor drivkraft bak de pågående offensivene, og uten han som leder av de svenske troppene, ville krigføringen definitivt sett annerledes ut.³⁶ Etter det feilende angrepet måtte også forfølgelsen stoppes helt, for Lützow måtte flytte de norske styrkene til sør for Moss for å forbedre forsyningssituasjonen. Dette ga svenskene et godt pusterom og ga dem mulighet til å vente på forsterkninger og forberede marsjen videre.³⁷ Hele denne situasjonen viser hvor avhengig den norske hæren var av forsyninger og igjen også at de autoritære figurene ikke klarte å planlegge suksessfulle operasjoner rundt dem. Ut fra dette spesifikke eksempelet går det også muligens an å legge mer vekt på Lützow sin passivitet som det mer problematiske, noe jeg kommer tilbake til senere.

3.4 Problemer under forsvaret i 1718

Dårlig forsyningshåndtering ledet igjen til store tap for nordmennene. I 1718 gjorde svenskene et nytt forsøk på å invadere Norge. Rundt 10 tusen soldater angrep Trøndelag og startet beleiring av byen. Denne beleiringen gikk dårlig for begge parter, men nordmennene

---

³⁴Lindgjerdet, *Norge*, 104-105.

³⁵Lindgjerdet, *Norge*, 105.

³⁶Lindgjerdet, *Norge*, 26.

³⁷Lindgjerdet, *Norge*, 105-106.

klarte så vidt å holde tilbake svenskene.³⁸ Med den tilstanden den svenske hæren var i, burde dette angrepet ikke vært veldig suksessfullt. Lokalhistoriker Hans Olav Løkken beskriver angrepet som «dømt til å mislykkes».³⁹ Da sier det litt at det var flere tilfeller hvor svenskene nesten klarte å omringe norske styrker, og under beleiringen av Trondheim var det flere ganger svenskene kunne fått overtaket. Dette skyldtes igjen en dårlig forsynings situasjon. Norske krigsdokumenter fra denne tiden påpeker en stor mangel på mat og penger.⁴⁰ Dette skyldtes muligens den store avlingsvikten som oppsto i Skandinavia på denne tiden, spesielt i de nordligere områdene.⁴¹ Det blir også nevnt at soldater måtte ta inn i sivile hjem.⁴² Dette blir også nevnt av Lindgjerdet som påpeker at mange soldater også var nødt til å sette opp egne telt ute i kulden for det var ikke nok husrom og ly andre steder. Kulden og mangelen på mat, blandet med disse dårlige boforholdene, bidro sterkt til en økt sykdomsfrekvens og hungersnød.⁴³ Det var ikke bare ren mangel på forsyninger derimot som skapte disse dårlige forholdene for det norske forsvaret. En marinestyrke sendt fra København for å komme Trondheim til unnsetning, fraktet også en stor mengde ressurser som skulle gjøre det mulig for de norske styrkene å forsvare byen. Disse forsyningene ble ikke tatt godt vare på, og store deler av dem ble ødelagt.⁴⁴ Her vises det igjen hvordan forsyninger blir dårlig håndtert, hvilket førte til dårlige situasjoner for nordmennene. Hvis ikke det var for at svenskene selv slet med forsyningsproblemer og desertering, kunne de muligens ha utnyttet denne situasjonen og gjennomført et suksessfullt angrep. Denne situasjonen førte også til en ekstremt høy dødelighet blant norske soldater og sivile, hvilket kunne hatt stor innvirkning hvis krigen hadde vart lenger.⁴⁵

I alle disse eksemplene jeg tar opp her kan man se et mønster på hvordan forsynings situasjonen negativt påvirket dansk-norske operasjoner. Det er ikke likt utgangspunkt eller utfall i alle episodene, men de viser alle at unionens militære slet med forsyninger og hvordan de skulle brukes. Som jeg har prøvd å vise i denne delen av oppgaven,

---

³⁸Lindgjerdet, *Norge*, 148-149.

³⁹ Hans Olav Løkken, «1718 Skråblikk på kong Karl 12 og general Armfeldt,» hentet 28. april 2023 fra <http://historiefortelleren.no/wp-content/uploads/PDF/Kriger/1718-Skr%C3%A5blikk-p%C3%A5-kong-Karl-12-og-general-Armfeldt.pdf>

⁴⁰Saker angående den store nordiske krig, dokument nr. 16, 1718, <https://www.arkivportalen.no/entity/no-a1450-01000002864495?ins=RA>.

⁴¹ Lindgjerdet, *Norge*, 133.

⁴² Saker angående den store nordiske krig, dokument nr. 20, 1718.

⁴³ Lindgjerdet, *Norge*, 147.

⁴⁴ Lindgjerdet, *Norge*, 146-147.

⁴⁵ Lindgjerdet, *Norge*, 153.

så er det tilfeller av dette i nesten alle leddene i krigen, og derfor vil jeg påstå at det var en svært viktig faktor for hvorfor mange operasjoner gikk dårlig.

4. Dårlig dømmekraft og manglende besluttsomhet

Dette er den hyppigste faktoren som dukker opp i ulike sammenhenger når jeg tar utgangspunkt i min problemstilling. På historikerkonferansen, som jeg nevnte i introduksjonen, var det flere historikere som la skylden på Frederik IV som uegnet monark. Ved å se på flere situasjoner i krigen, er ikke dette et dårlig argument å bruke, men det var ikke bare fra øverste ledd hvor dømmekraften til lederskikkelser negativt påvirket dansk-norske operasjoner. Som hintet til tidligere var det også flere instanser i forsvaret av Norge hvor beslutningsevnen var mangelfull. Her vil jeg gå gjennom noen av disse tilfellene, hvilket jeg mener ga et dårlig utfall for Danmark-Norge i de ulike situasjonene. Her har Michael Bregnsbo og Knut Villads Jensen sitt verk *The rise and fall of the danish empire* og Ståle Dyrviks kapittel om det eneveldige styret til Frederik IV vært meget informativt. Norske lederskikkelser blir også godt beskrevet godt av Frode Lindgjerdet.

4.1 Holstein-Gottorp og Frederik IV

Den første store beslutningen som ble tatt fra dansk side i krigen, var meget mislykket. Til nå i oppgaven har jeg for det meste tatt for meg krigshandlinger fra og med 1709. Dette skyldes at Danmark-Norge ble slått ut av krigen med en gang i 1700, etter en totalt mislykket operasjon i Tyskland. Med dette sikter jeg til danskernes innfall i Holstein-Gottorp. Ved starten av krigen handlet danskene raskt og satte inn styrker i området. Dette ga svenskene mulighet til å gjennomføre en landgang på Sjælland og tvang de 5 tusen danske soldatene som var igjen på øya til å søke ly i København. Dette gjorde at danskene, som hadde begynt en beleiring av byen Tønning, ble nødt til å avbryte dette og søke forhandlinger med svenskene. Disse forhandlingene førte til fredsavtalen i Traventhal som satte en foreløpig stopper for den danske deltakelsen.⁴⁶

Det er en tydelig grunn til at dette angrepet blir gjennomført. Holstein-Gottorp hadde vært en torn i siden på Danmark i en lang periode. Hertugdømmet hadde i tiårene før denne konflikten

---

⁴⁶ Lindgjerdet, *Norge*, 14.

gått inn i en direkte allianse med Sverige, selv om tidligere danske konger hadde erklært seg selv som eiere av disse territoriene. Dette ville bety at i enhver krig hvor Sverige og Danmark sto på motstående sider, var Holstein-Gottorp et problemområde.⁴⁷ Ut ifra dette er det forståelig at danskene ønsket å eliminere den sørlige trusselen før de snudde nesa opp igjen mot Sverige. I etterkant av avgjørelsen derimot, er det tydelig at det var et feilgrep. I sitt angrep forlot de landet med åpen bakhjør, og dette utnyttet selvfølgelig svenskene. Norge fremsto heller ikke krigsklare nok til å bistå i forsvaret av Danmark.⁴⁸

Det var også andre faktorer som gjorde det tydelig at det danske angrepet kom til å mislykkes. Danskene hadde i mange konflikter gjennom 1600-tallet prøvd å underlegge seg territoriet, men de ble tvunget til å gi slipp og erklære landet som en fri og uavhengig stat. Ved freden i Altona i 1689, ble dette tydeliggjort, og europeiske stormakter som England og Nederland hadde garantert Holstein-Gottorp frihet for å sikre dem mot fremtidig dansk aggresjon. Denne detaljen kom opp igjen da danskene plutselig befant seg med den engelske flåten i deres farvann. Dette var et stort problem for Danmark, for deres posisjon som sjømakt var meget svekket. Den danske flåten var ikke i topp stand etter å ha blitt totalt neglisjert etter Gyldenløvefeiden (1675-1679).⁴⁹ Alt dette burde danskene vært veldig klare over, og derfor går det an å stille spørsmål til hvorfor denne avgjørelsen blir tatt.

Det viser muligens at Frederik IV hadde en tendens til å handle raskt og risikabelt. Det er forståelig at han hadde et ønske om å nøytralisere denne trusselen i sør, men i den politiske situasjonen Danmark og Holstein-Gottorp sto i, burde dette ha vært planlagt på en bedre måte. Danskene stilte seg helt alene, og selv om krigen startet med et mål om å svekke Sverige, gikk danskekongen inn her med egne interesser. Holstein-Gottorp hadde blitt en stor prestisjesak mellom kongene, og det var muligens en stor drivkraft for en såpass dristig handling.⁵⁰ Frederik IV hadde også akkurat blitt innsatt som monark, og med utdannelse og oppvekst var han ikke fullstendig klar til sin posisjon.⁵¹ Derfor hadde han kanskje behov for å bevise seg selv som en kapabel monark ved å få en slutt på det som hadde vært et problem for tidligere danske konger. Disse mulige uegnede egenskapene hos den danske styresmakten, var nok også en stor drivkraft til hvorfor samarbeidet var et stort problem under krigen.

---

⁴⁷ Bregnsbo og Jensen, *Rise and Fall*, 139-140.

⁴⁸ Lindgjerdet, *Norge*, 15.

⁴⁹ Lindgjerdet, *Norge*, 14.

⁵⁰ Bregnsbo og Jensen, *Rise and fall*, 139.

⁵¹ Dyrvik, *Truede tvillingriker*, 374.

Hvis Holstein-Gottorp situasjonen hadde blitt håndtert bedre kunne det ha ledet til en mye sterkere og sikrere posisjon for Danmark-Norge. For det første ville det sannsynligvis ha ført til at unionen kunne forbli en del av krigen i de følgende årene, istedenfor å kun være med i den senere parten. Det er vanskelig å kunne påstå hva og hvor mye dette ville endret, men hvis man ser på hvor dristige operasjoner svenskene utførte østover etter Danmark-Norge var ute av bildet, går det an å si at krigen ville spilt seg ut helt annerledes, og muligens blitt en mye kortere affære.

Danmarks forhold til England kunne også vært meget annerledes. I Vibes skrift blir forholdet til England ofte tatt opp. Det fremstår som at danskene måtte alltid holde den engelske flåten i tankene, når de skulle sette i gang nye operasjoner i krigen.⁵² Dette anstrengte forholdet kom til dels fra den aggressive handlingen i Nord-Tyskland hvor danskene viste at de ikke kom til å respektere engelske ønsker. Det var den største grunnen bak den engelske støtten av svenskene i 1700 og var også sannsynligvis en del av hvorfor de innblandet seg igjen i 1719 da danskene gjorde et nytt invasjonforsøk i Sverige. Det er nødvendig å nevne at England begrunnet sin nye inngang i krigen med opprettholdelsen av deres maktbalansopolitikk, men det går an å anta at det fiendtlige forholdet mellom landene fra 1700 og gjennom krigen veide for engelskinnblanding.⁵³

4.2 Barthold Heinrich von Lützw

Kommandører viste også jevnlig en dårlig prioriteringsevne. Det er flere militære ledere her som kunne bli tatt. For eksempel så nevnte jeg tidligere problemene som oppsto i det svenske felttoget i Trøndelag, hvor General Vincents Budde gjorde flere feil som nesten kostet dem dyrt. Det muligens beste eksempelet på mangelfull ledelse derimot vil jeg si kommer gjennom Generalløytnant Barthold Heinrich von Lützw. Som nevnt tidligere støtte norske styrker på problemer under forsvaret av Norge. Forsvaret kan bli sett på som en suksess, siden svenskene ikke fikk utrettet mye, men det var definitivt faktorer som begrenset norske operasjoners suksessnivå. Lützw støtte på flere problemer i sin forfølgelse av svenskene, og beslutter å ta en passiv stilling. Her er det flere ledd av dårlig dømmekraft som spilte seg ut. Først og fremst, valget om å legge igjen de nødvendige ressursene gjorde dem, ifølge Lützw, ikke i stand til å angripe svenskene i deres elveoverfart. Valget om å legge fra seg forsyningene ble tatt for å gjennomføre forfølgelsen så raskt som mulig. Fra å ta dette valget og derfra ta en passiv stilling når de faktisk har mulighet til å angripe, viste tydelige tegn på

---

⁵² Holm, *Samtidig skildring*, 19.

⁵³ Lindgjerdet, *Norge*, 183.

ubesluttsomhet. Man kan med dette foreslå at Lützow var redd for å gjennomføre angrep som kunne ha store konsekvenser. Noe som kan bekrefte dette, er generalens oppstilling av norske soldater en måned senere, hvor han spredde de norske styrkene så tynt at de verken kunne gjennomføre effektive forsvarsoperasjoner eller egne offensiver. Dette førte til at svenskene kunne sikre forbindelsen sin over Svinesund og utføre sitt planlagte angrep på Fredriksten uten mye innvendinger fra norske styrker.⁵⁴

Det er bakenforliggende årsaker til at Lützow handlet slik i disse eksemplene. For det første kan man trekke inn det Schiøtz påpeker i forhold til maktrestriksjonene til norske offiserer. Lützow var muligens ikke så innstilt på å utføre dristige operasjoner som gikk for mye i strid Slottsloven og København som ofte blandet seg inn topp-plasseringer.⁵⁵ Dette kan være en mulig forklaring her, men dette vil være en motsetning til andre norske kommandører som Wedel og Løvendal, som i disse årene begynte å få mye mer frihet til å agere. En faktor kan ha vært kommunikasjonsproblemer mellom leddene av hæren. Lützow hadde fått løfter om tropper fra Danmark til å stille opp i operasjonene rundt Svinesund, men disse løftene ble ikke fulgt opp i like stor grad som de ble lovet. Dette kan ha påvirket hvorfor beslutninger blir tatt om å spre troppene ut så tynt som de ble. Lindgjerdet viser en positiv innstilling overfor at Lützow, og brukte mange av disse argumentene samt den vanskelige forsyningsssituasjonen til å sette ham i et bedre lys.⁵⁶ Jeg vil derimot fortsatt påstå at i disse tilfellene var generalens passivitet og ubesluttsomhet det som gjorde at de norske operasjonene ble mangelfulle.

Noe som går an å merke seg er hvordan Lindgjerdet beskriver hendelsene her. Det var Lützow selv som kom med en begrunnelse for hvorfor angrepet ikke ble utført i mai 1716.⁵⁷ Ordlyden her får det til å virke som generalen prøver å unnskyld sin egen passivitet med et problem han selv skapte. Mulig bakgrunn for hans ubesluttsomhet kan ha vært at alderen begynte å sette preg. Han begynte i disse årene å vise tegn på demens, med tanke på at han fort kunne glemme ordre han selv hadde gitt et par timer tidligere.⁵⁸ Slik ubesluttsomhet var nødt til lede til feilende operasjoner og mistede muligheter. Han prøvde å oppnå for mye på en gang, og så muligens ikke på det store bildet før han tok avgjørelser. Dette viser at svenskene fikk mye bedre handlingsrom enn de burde fått.

---

⁵⁴ Lindgjerdet, *Norge*, 107.

⁵⁵ Schiøtz, *Elleveårskrigen*, 34-35.

⁵⁶ Lindgjerdet, *Norge*, 123.

⁵⁷ Lindgjerdet, *Norge*, 105.

⁵⁸ Lindgjerdet, *Norge*, 127.

5. Oppsummering og konklusjon

I begynnelsen av denne oppgaven gjorde jeg det tydelig i min problemstilling at jeg skulle se på hva de største faktorene bak de mislykka operasjonene og ubrukte mulighetene Danmark-Norge gikk gjennom under Den store nordiske krig. Noe jeg har prøvd å få fram er at det var et mangfold av faktorer, men at de 3 faktorene jeg konsentrert meg om her var muligens de som spilte den største rollen. Samarbeid, forsyningsproblemer og lederens dømmekraft og ubesluttsomhet har definitivt satt sine preg på unionens krigføring. Inngangen til krigen gikk ut på det mislykkede angrepet i Holstein-Gottorp hvor lang historisk tensjon kom inn i bilde, som bidro til Frederik IV sin dristige beslutning. Dette ledet til en kjapp utgang fra krigen og gjorde at Danmark-Norge ikke kunne bidra til en raskere slutt på konflikten utover de neste årene og sikret et fiendtlig forhold med England. Da unionen gikk inn igjen i 1709, ble deres forsøk også stoppet fort. Her var det en blanding av faktorer som kombinert endte forsøket. Dårlig kommunikasjon mellom general Tritschler og København ledet til at samarbeidet mellom unionspartnerne ble redusert. Samtidig som de økonomiske forholdene og maktrestriksjonene til norske generaler sterkt påvirket forsynings situasjonen til hæren. Angående muligheten for et nytt angrep som presenterte seg med russisk hjelp i 1716, finnes det ulike oppfatninger av hvorfor dette ikke fant sted. Forsyningsproblemer ble igjen en stor utfordring da fronten ble opprettet i Norge, og håndteringen av de begrensede ressursene ble stadig et problem og gjorde i flere tilfeller operasjoner mye mer problematiske enn de trengte å være. Lützow mislykkede forfølgelse viser hvor viktig det var å prioritere dem på riktig måte. Beleiringa av Trondheim i 1718 viste igjen hvordan dårlig håndtering av ressurser førte til katastrofale tilstander. Generalers egne beslutninger fikk også sette egne preg på flere problematiske operasjoner. I denne teksten har jeg spesielt trukket fram Lützow sine ubesluttsomme og passive valg som ga svenskene mye mer rom for handling enn nødvendig, selv om han i mange tilfeller hadde gode begrunnelser for de tvilsomme valgene som ble tatt. Jeg tok også for meg 2 forskningsspørsmål som jeg har prøvd å besvare gjennom teksten. Det var alltid en bakgrunn for slik situasjonen var og hvilke valg som ble tatt. Frederik IV var

akkurat innsatt i inngangen til krigen og følte seg sikkert nødt til å gjennomføre en drastisk operasjon for å bevise han var en kapabel dansk konge. Dette ville han gjøre gjennom å få en slutt på hertugdømme som lå i sør og som hadde vært en stor prestisjesak for de tidligere danskekonger. Hans oppdragelse og utdanning ga ham heller ikke noe godt utgangspunkt for å gå rett inn i en slik krigssituasjon som han tok på seg her. Det var også en bakgrunn for hans valg i 1716. Michael Bregnsbo sin teori om danskekongens sabotasje er en mulig forklaring, men det var sannsynligvis andre faktorer som spilte en like stor rolle. Peter den stores innstilling var definitivt en sentral faktor.

Om problemene hadde blitt løst, var det mange av situasjonene som kunne spilt seg ut annerledes og plassert unionen i en mye bedre stilling. Felttogene i 1709 og 1710 kunne ledet til et svekket Sverige og gitt danskene et godt fotfeste i landet. Et russisk-dansk angrep i 1716 ville mest sannsynlig ført til en tidligere slutt på svensk innsats i krigen. Lignende kan man resonnerer dersom Lützow hadde brukt muligheten til å angripe Karl XII hær i deres overfart av Glomma. Med Karl XII ute av bildet ville Sverige sine militære evner blitt svært redusert, noe man fikk se da han faktisk falt i 1718. Hadde troppene blitt bedre plassert ved Svinesund, kunne det meget skadelige angrepet på Fredriksten blitt stoppet. I beleiringen av Trondheim kunne også hungersnød og sykdomsspredning blitt stoppet av bedre organisering og håndtering av forsyningene som kom inn fra danske skip.

Derfor vil jeg påstå at Danmark-Norge var sterkt påvirket av faktorene jeg har tatt opp, og situasjonene kunne spilt seg ut helt annerledes hvis problemene ble løst. Mange av utfordringene hadde derimot dyptgående og komplekse årsaker, så det var sannsynligvis ikke alltid lett å løse dem. Som jeg påpekte i introduksjonen, så er Den store nordiske krig en krig som mange ikke har kjennskap til. Rundt 30 tusen nordmenn døde i denne konflikten, og som jeg har tatt opp i denne teksten, sto flere av disse faktorene bak dødeligheten. Dette virker det ikke som mange har forsket på, og derfor har jeg prøvd å bidra med noe på dette feltet. Det hadde vært interessant å gå videre her og se på om noen av disse faktorene og hendelsene hadde noen påvirkning på Danmark-Norge utover på 1700-tallet og i overgangen til 1800-tallet i Napoleonskrigene og ved unionsskiftet, men det får bli ved en annen anledning.

Kilder og Litteratur

Primærkilder:

- Holm, Edvard. red. *En samtidig skildring av Den store nordiske krig*. København: Græbes bogtrykeri, 1896.
- Riksarkivet. Saker angående den store nordiske krig. Dokument nummer 16. 1718.
- Riksarkivet. Saker angående den store nordiske krig. Dokument nummer 20. 1718.

Sekundærkilder:

- Bagge, Sverre og Knut Mykland. *Norge i dansketiden*. Oslo: Cappelen, 1987.
- Bjerås, Trond. «Legitimerende protester: Bondemotstandens rolle i eneveldets politiske kultur,» *Eneveldet før undergangen*, redigert av Knut Dørum. Norge: Scandinavian Academic press, 2017.
- Bregnsbo, Michael og Kurt Villads Jensen. *The rise and fall of the Danish empire*. Cham: Springer, 2022.
- Bregnsbo, Michael. Østfoldmuseene «Frederik IV og Store nordiske krig Michael Bregnsbo 10 des 2018.» Video. 10. desember 2018.
<https://www.youtube.com/watch?v=RoM6NekY46w>
- Dyrvik, Ståle. *Danmark-Norge bind 3: Truede tvillingriker 1648-1720*. Oslo: Universitetsforlaget, 1998.
- Gudmundsson, David. “The Consolation of Soldiers: religious life in the

- Swedish army during the Great Northern War.” *Scandinavian journal of history*, 2 (2014): 1-15.
- Holm, Edvard. *Danmark-Norges indre historie under enevælden fra 1660-1720*. København: Universitetsboghandleren, 1886.
  - Kulavig, Erik. «Et lille bidrag til Den store nordiske krigs kulturhistorie.» *Nordisk østforum*, 2016, Vol.30, 4 (2016): 1-10.
<https://libkey.io/libraries/269/articles/190172473/full-text-file>
  - Lindgjerdet, Frode. *Norge og Den store nordiske krig*. Skallestad: Ares Forlag, 2016.
  - «Pestarkivet 1711.» Hentet 10.05.2023 fra <https://kbharkiv.dk/udforsk/perler-i-arkivet/pestarkivet-1711/>
  - Scherp, Joakim. “Perspektiver på Den store nordiske krig 1700—1721. 300 år etter Carl XIIIs fall.” *Karolinska förbundets årbok 2020* (2020): <https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1593157&dswid=1941>.
  - Schiøtz, Johannes. *Elleveårskrigen militærehistorie avslutningen av den store nordiske krig*. Oslo: Forsvarsdepartementet, 1936.
  - Løkken, Hans Olav. «1718 skråblikk på Karl XII og general Armfeldt.» Hentet 10.05.2023 fra <http://historiefortelleren.no/wp-content/uploads/PDF/Kriger/1718-Skr%C3%A5blikk-p%C3%A5-kong-Karl-12-og-general-Armfeldt.pdf>
  - York, Eyvind Urkedal. «Kongens tru tenarar? Møtet mellom statsapparat og allmuge i Bergenhus stiftamt i samband med dagskatten, 1712-1715.» Masteroppgave, Universitetet i Bergen 2010.